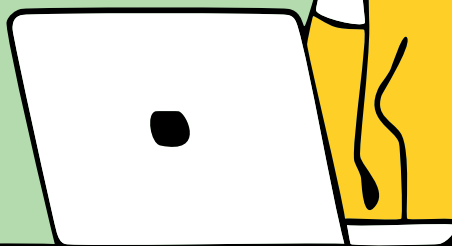
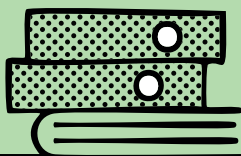
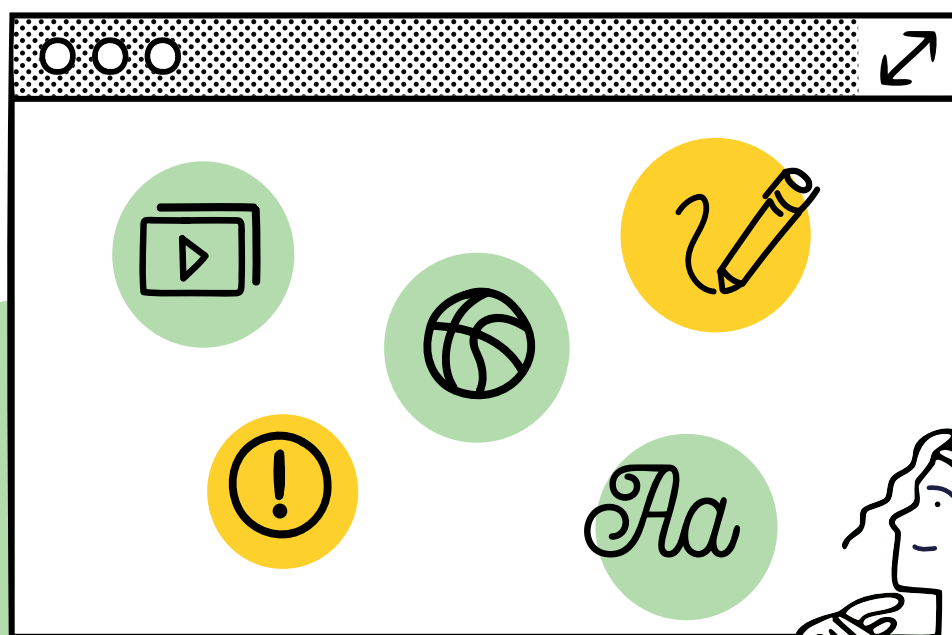

Ministria e Arsimit, Shkencës, Teknologjisë dhe Inovacionit
Ministarstvo Obrazovanja i Nauke, Tehnologije i Inovacija
Ministry of Education, Science, Technology and Innovation

PUTOVAJNE NA INTERNETU

Finansira
Evropska Unija

Implementiran od strane:

Republika e Kosovës
Republika Kosova – Republic of Kosovo
Qeveria - Vlada - Government

*Ministria e Arsimit, Shkencës, Teknologjisë dhe Inovacionit
Ministarstvo obrazovanja, nauke, tehnologije i inovacije
Ministry of Education, Science, Technology and Innovation*

PUTOVANJE NA INTERNETU

VODIČ ZA ZAŠTITU DECE NA INTERNETU

(ZA VASPITAČE U USTANOVAMA ZA
RANO OBRAZOVANJE)

Autor: Mimoza Hasani Pllana, Merita Jonuzi i Kujtime Kryeziu

Urednik: Avni Rexha

Drugi saradnici: Laberi Luzha, rukovodilac predškolskih ustanova, pedagozi, psiholozi, vaspitači i stručnjaci u ovoj oblasti

Lektor: Afrore Lila

Ovaj Vodič je pripremljen u okviru projekta „Zaštita ugrožene dece na Kosovu“, finansiran od strane Evropske unije (EU) na Kosovu i UNICEF-a na Kosovu, a realizovan u saradnji sa Kosovskim Centrom za Obrazovanje- KEC. Materijali, sadržaj i stavovi izneti u ovom Vodiču pripadaju angažovanom stručnjaku i ne predstavljaju nužno stavove EU, UNICEF-a ili KEC-a. Publikacija nije uređivana prema zvaničnim standardima objavljivanja UNICEF-a i EU, koji ne preuzimaju odgovornost za bilo kakve pravopisne greške.

Sadržaj

07 UVOD

10 ZNAČAJ VODIČA ZA
PREDŠKOLSKI NIVO, SPREGA SA
POLITIKAMA VASPITANJA, RAZ-
VOJA U RANOM DETINJSTVU

14 INSTRUKCIJE NAMENJENE
OSOBLJU USTANOVA ZA
VASPITANJE U RANOM
DETINJSTVU U VEZI SA
BEZBEDNIM I KORISNIM
KORIŠĆENJEM INTERNETA SA
DECOM RAZLIČITIH UZRASTA

18 OSMIŠLJAVANJE ILUSTRATIVNIH
MATERIJALA KORIŠĆENJEM
TEHNOLOGIJE

22 ZAŠTITA DECE OD OPASNOSTI
KORIŠĆENJA IKT

26 PREDLOŽENE AKTIVNOSTI
ZA PREDUPREĐIVANJE
OPASNOSTI NA INTERNETU

29 KORACI KOJE VASPITAČICA
MORA DA PRIMENI SVAKI
PUT KADA PRIMETI NASILNO
PONAŠANJE DETETA, KOJE JE
NASTUPILO KAO POSLEDICA
KORIŠĆENJA MEDIJA

32 SMERNICE VASPITAČA/
VASPITAČICE NAMENJENE
RODITELJIMA O TOME
KAKO DA ZAŠTITE DECU NA
INTERNETU

34 ZAKLJUČAK

35 REZULTATI

Skraćenice

IKT	Informaciono - komunikaciona tehnologija
FIT	Centar za napredne studije
MONTI	Ministarstvo obrazovanja, nauke, tehnologije i inovacija
VRD	Vaspitanje u ranom detinjstvu
KVRD	Kurikulumima za obrazovanje u ranom detinjstvu
UPO	Ustanove predškolskog obrazovanja

Uvod

U skladu sa nacionalnim politikama, na osnovu međunarodnih instrumenata, konkretno Konvencije o pravima deteta, naše institucije moraju da se pobrinu da zaštite dete u svakoj okolnosti koja ometa ili narušava razvoj deteta. Nedavnih godina je stupio na snagu Zakon o zaštiti deteta, a doneti su i podzakonski akti i politike za zaštitu deteta, koji zahtevaju posvećenost i angažovanje kada je reč o tome kako raditi sa decom i za decu. Shodno tome su sačinjeni podzakonski akti, strategije, konkretna uputstva u vezi sa temama koje se odnose na kontekst zaštite.

Čak je i zaštita na internetu obuhvaćena delokrugom zakonodavstva koje se odnosi na zaštitu deteta, i bez ikakve sumnje predstavlja neophodnost u današnjem digitalnom dobu. Prema svetskim statistikama o internetu (Internet World Stats) u periodu od 2000-2022. godine je na globalnom nivo nastupio porast od 1,416 %, uz to da broj korisnika internet iznosi 5,473,055,736, dok je stopa prodiranja interneta dostigla 69 %¹. Prema platformi „Statista“, do 2030. godine će približno 29 milijardi IoT uređaja biti priključeno na internet. Sa ovom velikom stopom korišćenja interneta, kao glavne platforme za rad, nauku i društvenu komunikaciju savremenog građanina, njegova bezbednost i privatnost prerastaju u glavnu brigu².

Na Kosovu je od 2000. godine nastupila ekspanzija korišćenja informaciono-komunikacione tehnologije (IKT), dok IKT u današnje vreme već igra značajnu ulogu u svim aspektima našeg života. Digitalni izveštaj za Kosovo za 2023. godinu, beleži da je na početku 2023. godine stopa prodiranja interneta na Kosovu iznosila 96.6 odsto ukupnog stanovništva³, dok je prema rezultatima Ankete o IKT u domaćinstvima, procenat domaćinstava koja su imali pristup internetu tokom 2023. godine iznosio oko 98.6%. U međuvremenu, 0,8% domaćinstava je izjavilo da nije imalo pristup internetu duž 2023. godine. ⁴

Iako su aspekti zloupotrebe tehnologije toliko osetljivi, izvori iz sektora bezbednosti navode da mnogi incidenti i elementi nasilja i druge štetne okolnosti proističu iz zloupotreba na internetu.

Od 831 dece u našim školama koja su učestvovala u poslednjem istraživanju o bezbednosti u školama (2022), 94% je izjavilo da ima pametni telefon, a samo 6% da nema pametni telefon. Što se tiče pristupa roditelja sadržaju onoga što deca gledaju na svojim telefonima, 73% učenika je izjavilo da njihovi roditelji imaju pristup njihovim uređajima, a 27% učenika je izjavilo da im roditelji nemaju pristup. Što se tiče uticaja interneta na nasilno ponašanje među mladima, 77% njih je potvrdilo da sadržaj onoga što gledaju onlajn utiče na nasilno ponašanje među učenicima.⁵

1 <https://www.internetworldstats.com/stats.htm>

2 <https://www.statista.com/statistics/1183457/iot-connected-devices-worldwide/>

3 <https://www.internetworldstats.com/europa2.htm#kv>

4 <https://ask.rks-gov.net/Releases/Details/7600>

5 Istraživanje bezbednosti u preduniverzitetskim školama širom Kosova, KP, OEBS, 2022.

Čak i ranija istraživanja FIT-a (Centra za napredne studije) pokazuju da je upotreba interneta od strane dece na Kosovu poprilično visoka i da su shodno tome rizici od ove upotrebe veliki. Oko 97% dece koja su izjavila da imaju pristup internetu odgovorilo je da se na internet priključuju od kuće, a podaci pokazuju da deca najviše koriste internet u vreme kada se nalaze u spavaćoj sobi (65%). Ovo pokazuje da deca više vole da imaju svoju slobodu, privatnost i verovatno ne žele da budu nadgledana. Korišćenje interneta iz dnevnog boravka je za 5% manje u odnosu na spavaću sobu.⁶ U narednom istraživanju koje je usledilo 2016. godine, se kaže da „Činjenica da imamo drastičan porast broja korisnika Instagrama među kosovskom decom (sa 22% na 70%) i takođe prilično velika upotreba društvene mreže Snapchat (50%) zabrinjava. U poređenju sa činjenicom da Fejsbuk može poslužiti i deci za profesionalni razvoj imajući u vidu da sadrži brojne vaspitne poruke, teško je dati istu konstataciju i za društvene mreže, kao što su Instagram i Snapchat, imajući u vidu da obe služe samo kao sredstvo virtuelne komunikacije. Deca ostvaruju različite koristi od korišćenja društvenih mreža, ako se pravilno koriste.⁷

Ovakvi podaci, sa obrazloženjima zašto i kako deca koriste internet, koji se mogu naći u različitim istraživanjima, povećavaju našu obavezu i pažnju da radimo više na obrazovanju i podizanju svesti o bezbednom i savesnom korišćenju interneta. Ovaj vodič je namenjen osoblju ustanova koje se bave ranim vaspitanjem dece.

6 <https://fit-ks.org/raporti-me-te-gjetura-nga-opinionet-e-femijeve-siguria-ne-internet/>

7 <https://fit-ks.org/raporti-siguria-e-femijeve-ne-internet-2016/>

1

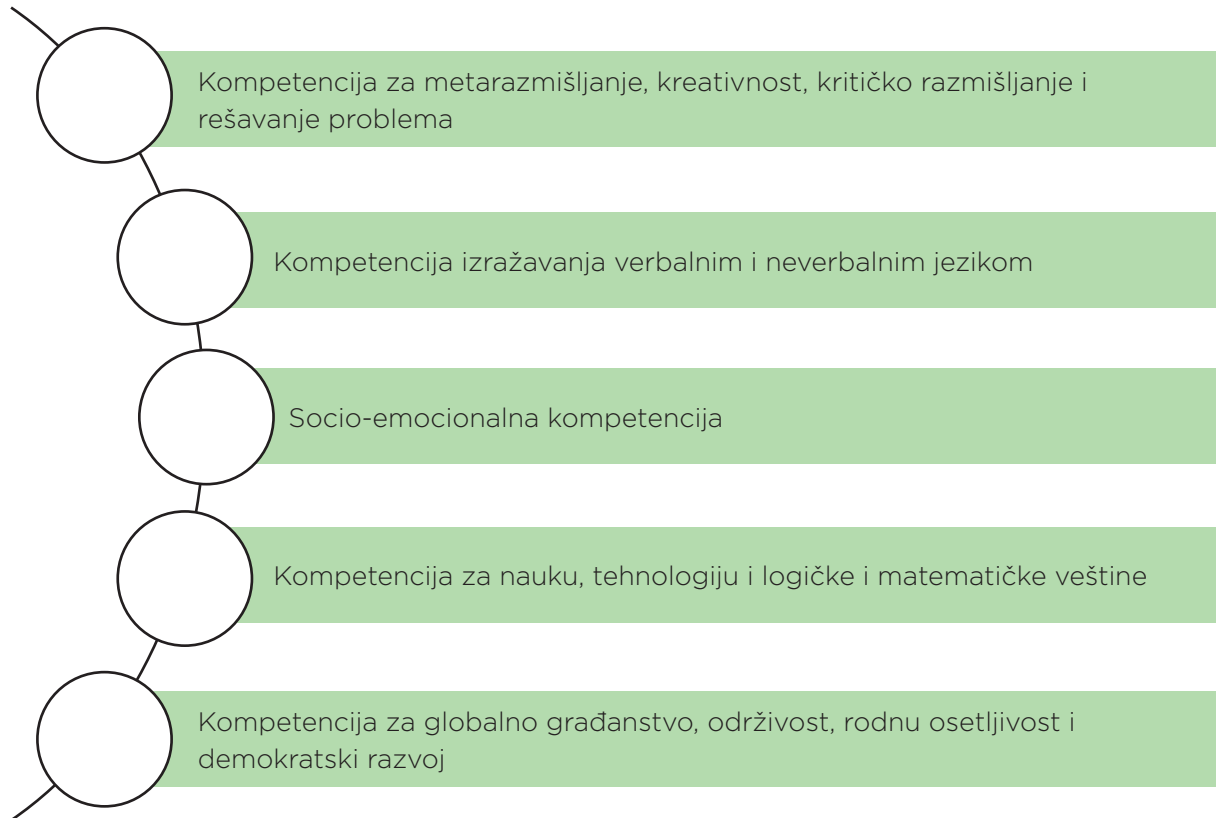
Značaj vodiča za predškolski nivo, sprega sa politikama vaspitanja, razvoja u ranom detinjstvu

Ministarstvo obrazovanja, nauke, tehnologije i inovacija Zakonom o vaspitanju u ranom detinjstvu⁸, Nastavnim planom i programom za vaspitanje u ranom detinjstvu, Nacionalnim planom razvoja do 2030. godine i Strategijom obrazovanja 2022-2026. daje prioritet vaspitanju u ranom detinjstvu, dakle, osim što garantuje pravo svoj deci na sveobuhvatno kvalitetno vaspitanje zasnovano na njihovim individualnim potrebama, u svom glavnom fokusu ima i razvoj, bezbednost, zdravlje, blagostanje i zaštitu deteta. Ovaj vodič je od posebne važnosti za dete, jer daje uputstva i savete za veću brigu, kako bi se deca zaštitila od stvari, ponašanja ili okolnosti koje narušavaju njihov razvoj, dakle koji im omogućava da izbegnu sve ono što je u suprotnosti sa principima vaspitanja u ranom detinjstvu (VRD) i Zakonom o VRD.

Kako je to MONTI definisao kroz Nastavni plan i program za VRD, kompetencije koje treba izgraditi kroz rano vaspitanje slede:

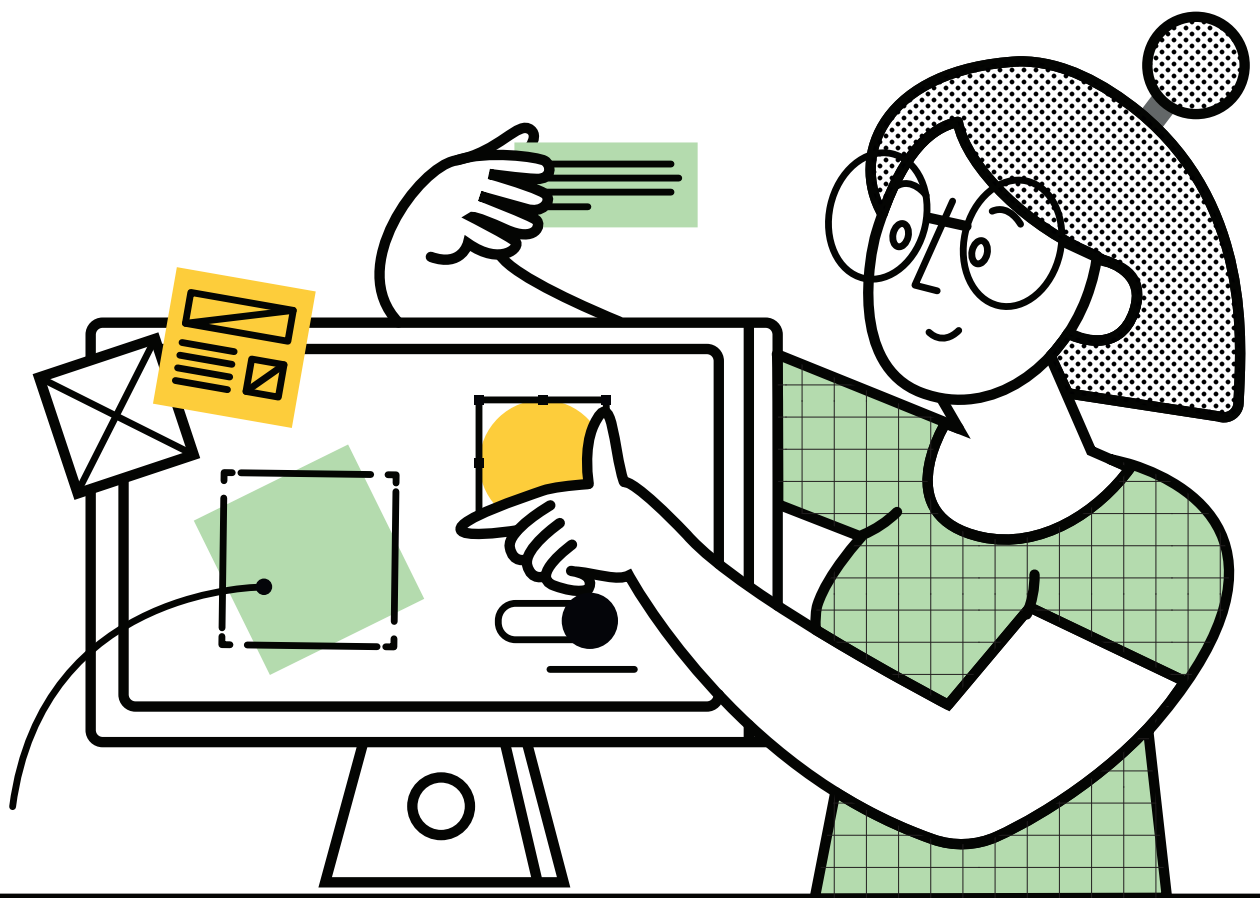
⁸ Članovi 2,3, 5 i 6 Zakona 08/L-158 o obrazovanju u ranom detinjstvu

Jasno je da je digitalna kompetencijama sadržana među njima i da podržava svaku kompetenciju, kao što stoji u Nastavnom planu i programu za vaspitanje u ranom detinjstvu, i u potpunosti obrađuje pitanje značaja tehnologije: „Korišćenjem tehnologije tokom vaspitanja u ranom detinjstvu, može se podržati razvoj dece, svakodnevni život, stvaranjem digitalnih prostora kao resursa, obogaćivanja i alata za transformaciju konteksta... Dalje, nastavni plan i program ističe da „Doživljavamo novu „normalnost“ u moru neizvesnosti.“, stoga „Kada razmišljamo o budućnosti, od presudne je važnosti da jasno utvrdimo ulogu tehnologije, uzimajući u obzir i brigu za ljudsko dostojanstvo, privatnost i slobodu (KVRD). Dakle, kada je tehnologija/internet deo naše svakodnevice i deca, ma koliko mala, nisu izostavljena iz kruga korisnika, vaspitači moraju da se pobrinu da kada koriste tehnologiju u vaspitnim aktivnostima vode računa o zaštiti dece od opasnosti koje postoje, zbog čega smo namerno istakli bojom bezbednosni kontekst naveden gore, metaforom „more neizvesnosti“ ili pominjanjem zabrinutosti po ljudsko dostojanstvo, privatnost i slobodu.

Ovaj vodič je namenjen ustanovama koje se bave vaspitanjem u ranom detinjstvu i osmišljen je u nameri da zaposlene u ovim ustanovama pravilno i dobro usmeri u vezi sa korišćenjem tehnologije za realizaciju plana rada ustanove, u skladu sa zahtevima nastavnog plana i programa, kao i da poveća svest dece i roditelja o bezbednom korišćenju interneta i o izbegavanju onlajn zloupotreba koje narušavaju i ometaju razvoj deteta.

Pošto je tehnologija – internet postala nužnost našeg vremena, vodič prvo govori o koristima interneta, a zatim se osvrće na zaštitu od mogućih opasnosti, imajući u vidu da deca već imaju veliku sklonost i naviku da koriste mobilne telefone i druge pametne uređaje. Osoblje ustanove treba da kreira edukativne igre i aktivnosti (takođe pametne) koje edukuju decu o tome kako da izbegnu opasnosti i zloupotrebe na internetu. Prosto moramo nastojati da razvijemo posebne sposobnosti dece.

2

Instrukcije namenjene osoblju ustanova za vaspitanje u ranom detinjstvu u vezi sa bezbednim i korisnim korišćenjem interneta sa decom različitih uzrasta

Tehnologija može predstavljati korisno sredstvo za vaspitače koji rade sa decom u VRD, imajući u vidu da postoje brojni resursi koji se mogu koristiti za unapređenje vaspitnih i nastavnih iskustava sa decom ovog uzrasta. Korišćenje interneta vaspitačima pruža mogućnost da kombinuju metode sa novim sadržajima, kao što su multimediji, audio-vizuelni i interaktivni elementi.

Svi resursi (pretraživači Youtube Kids, Google Kids, aplikacije vaspitnog karaktera) sadrže bezbednosne parametre i filtere u kojima se mogu naći aktivnosti, ideje, vaspitne i kreativne igre, koje se mogu koristiti za aktivnosti sa decom. U nastavku slede neke od prednosti ili koristi koje vaspitači mogu imati od korišćenja interneta, kao što su:

- Priprema aktivnosti
- Primena tehnologije u različitim aktivnostima
- Saradnja između vaspitača;
- Komunikacija i saradnja sa roditeljima;
- Kontinuirano stručno usavršavanje

PRIPREMA AKTIVNOSTI

Prva stvar na listi obaveza vaspitača je priprema aktivnosti shodno redovnim rasporedima, a podrazumeva se da svako koristi internet kako bi istražio modele i dobre prakse rada sa decom. Sa druge strane, u funkciji razvoja digitalne kompetencije, vaspitno osoblje istražuje aktivnosti koje uključuju upotrebu tehnologije.

PRIMENA TEHNOLOGIJE U RAZLIČITIM AKTIVNOSTIMA

Kada jedna ustanova koristi opremu digitalne tehnologije, vaspitač/vaspitačica može i treba da objasni deci zašto se ona koristi i kako. Vaspitač/vaspitačica demonstrira pravilnu upotrebu različite tehnologije/uređaja stvarajući razumevanje i prave navike kako ih deca moraju koristiti i koja je njihova prava svrha, sa ciljem da sve te navike prenesu i na njihove roditelje kao i na njihovo kućno okruženje.

SARADNJA IZMEĐU VASPITAČA

Različite onlajn aplikacije nude mogućnosti koje olakšavaju saradnju između vaspitača, u funkciji razmene ideja, resursa i dobrih vaspitnih praksi, na nacionalnom i međunarodnom nivou. Ova vrsta saradnje može dovesti do stvaranja novih mogućnosti za razvoj pristupa, metodologija i metoda vaspitanja, kao i za njihovu međusobnu razmenu iskustava.

KOMUNIKACIJA SA RODITELJIMA

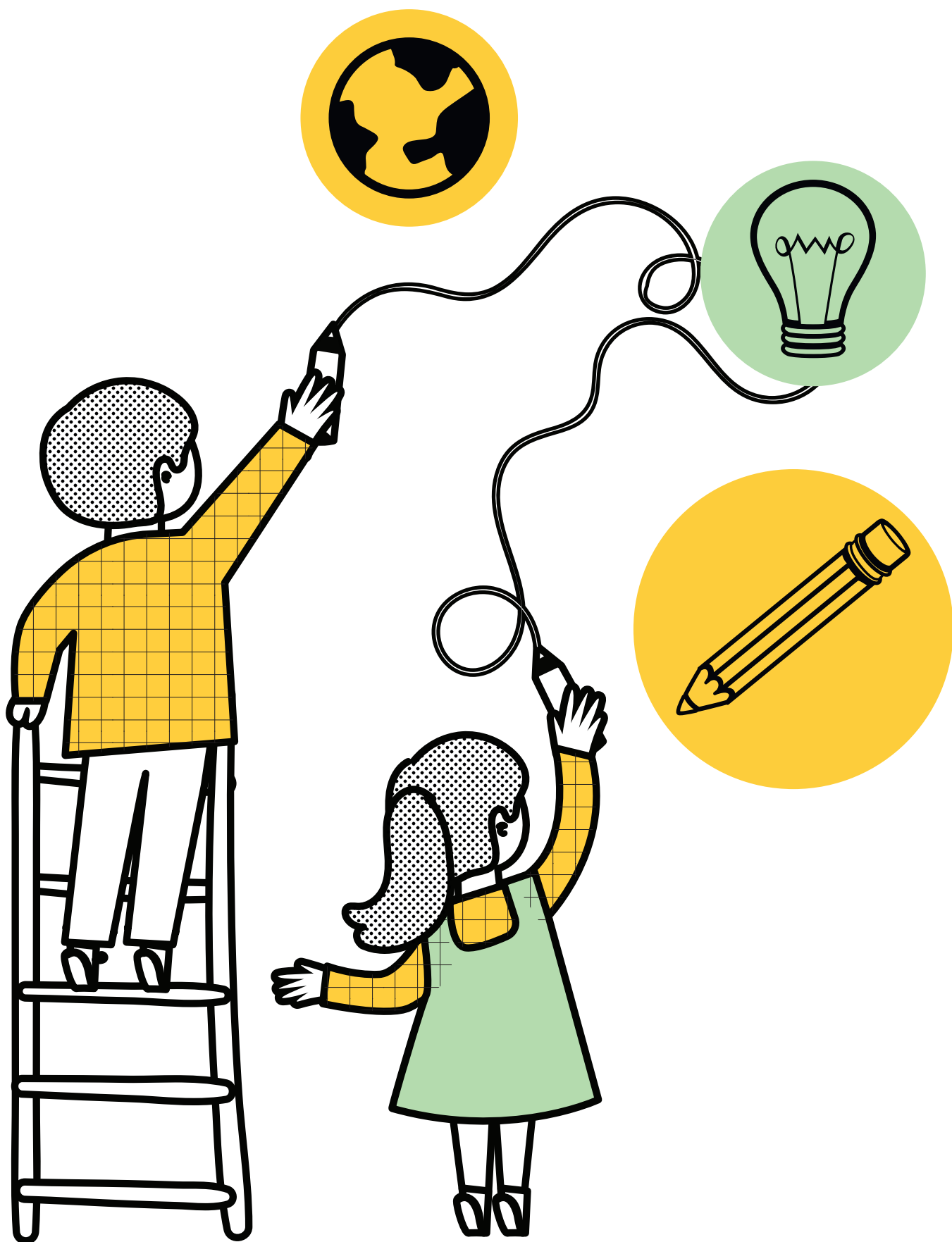
Tehnologija je veoma važna za komunikaciju vaspitača sa roditeljima, ali ne samo. Korišćenjem interneta, vaspitači mogu da razmenjuju dnevne razgovore i vode nedeljne ili mesečne diskusije koje uključuju izveštaje o napredovanju deteta, dokumentaciju o njihovom radu i planove aktivnosti. Ovakav vid komunikacije podstiče uključivanje roditelja u vaspitno-obrazovni proces deteta. Kao i u slučajevima komunikacije na ličnim sastancima, kada vaspitači, u skladu sa zahtevima propisa na snazi, vode računa o očuvanju privatnosti, tako se i u onlajn komunikaciji sa roditeljima mora očuvati poverljivost podataka o njihovoj deci kao i o njihovom predstavljanju. Dakle, u komunikaciji sa grupom roditelja saopštavaju se samo opšti programski, organizacioni, koordinacioni i dr. aspekti, dok se aspekti koji se tiču deteta saopštavaju individualno samo sa roditeljom/zakonskim starateljom. Razume se da se komunikacija odvija mimo digitalnih sredstava, uz redovne sastanke i aktivnosti sa roditeljima u vrtiću. Svi vidovi komunikacije mogu se koristiti za organizovanje projekata ili vaspitnih aktivnosti sa roditeljima i decom, sa fokusom na bezbednom korišćenju digitalnih alata i zaštiti privatnosti.

STRUČNO USAVRŠAVANJE

Tehnologija je korisna za vaspitače, imajući u vidu da im pruža brojne mogućnosti za stručno usavršavanje. Posredstvom interneta, vaspitači se mogu informisati o poslednjim dešavanjima na polju vaspitanja u ranom detinjstvu i o metodologijama rada, sa fokusom na razvoj digitalne kompetencije u ranom detinjstvu. Ovaj pristup internetu doprinosi kontinuiranom profesionalnom razvoju vaspitača, uporedo sa njihovim kolegama u različitim zemljama sveta. U ovoj tački, tehnologija olakšava vaspitačima da se brže prilagode promenama u vaspitnim metodologijama, uključujući nove strategije i tehnologije. U vaspitno-obrazovnim ustanovama i vrtićima internet pruža mogućnosti vaspitačima da svoj program razviju inovativnim vaspitnim alatima, koje omogućuju veće angažovanje i motivaciju predškolaca, na primer: obrazovne aplikacije, poput aplikacije „Rasti i uči“, zatim digitalne kojima aktivnosti postaju dinamičnije i privlačnije za decu. Dakle, neophodna je kombinacija različitih metoda rada u današnje vreme, imajući u vidu da donosi savremene metode vaspitanja u ranom detinjstvu.

Pažnja: Iako upotreba tehnologije nosi sa sobom brojne prednosti, važno je da vaspitači pažljivo koriste tehnologiju i podatke iz bezbednih i vaspitnih izvora, obezbeđujući da aktivnosti budu primerene razvoju deteta, bezbedne i da su u skladu sa planovima aktivnosti. Štaviše, uravnotežen pristup koji uključuje mešavinu onlajn i oflajn aktivnosti (aktivnosti koje se odvijaju van interneta) je od suštinskog značaja za dobro zaokruženo iskustvo u ranom detinjstvu. Dakle, treba shvatiti da se tehnološka sredstva mogu koristiti samo kada su nužna za postizanje vaspitnih ciljeva koji prevazilaze tehnološke ciljeve, kao što je upotreba kodiranja za prepoznavanje stabala i njihovih karakteristika.

3

Osmišljavanje ilustrativnih materijala korišćenjem tehnologije

SMERNICE ZA VASPITAČE

- Posetite i koristite internet stranice sa vaspitnim sadržajem:
- Izaberite internet stranice koje nude vaspitne i zanimljive igre osmišljene posebno za decu 0- Izaberite stranice koje se bave jezičkim i komunikacijskim veštinama i matematičkom logikom, kojima vaspitačica može svoje planove objasniti konkretnim primerima i dodatnim sadržajima. Brojevi obuhvataju proces prepoznavanja brojeva, a ne nužno pisanja brojeva, i koncepte brojanja, redosleda, količine itd. Aktivnostima koje uključuju prepoznavanje i razvrstavanje brojeva, deca unapređuju svoje veštine logičkog razmišljanja. Različite platforme sa aktivnostima koje podržavaju poznavanje matematičkih i logičkih pojmova mogu podržati dalje angažovanje dece čak i u saradnji sa roditeljima.
- Izaberite internet stranice osmišljene za predškolsku decu koje se usredsređuju na različite oblasti, kao što su matematika, razvoj jezika, umetnost, muzika i priroda. Pažnja: prilikom odabira ovih stranica vodite računa o tome da sadržaji odgovaraju uzrastu dece i planu aktivnosti, posebno ishodima praktičnog učenja.
- Izaberite internet stranice za pripovedanje. Tamo ćete naći dobre bajke i mogućnosti njihovog stvaranja;
- Izaberite internet stranice koje podržavaju razvoj kompetencija definisanih nastavnim planom i programom za VRD;
- Idite na kulturna putovanja! Pošto je uzrast dece mali i ne možete da idete na duga putovanja po terenu i kulturnim lokalitetima, idite na virtuelna putovanja i posetite različita mesta u zemlji i svetu.
- Kako ići na ova putovanja?

- Možete da koristite pretraživač Google Earth ili virtuelne obilaske muzeja, galerija, operskih kuća, itd., gde decu možete upoznati sa lokalnim i novim kulturama.

IZABERITE INTERNET STRANICE NA KOJIMA SU POSTAVLJENI VIDEO ZAPISI KOJI IMAJU ZA CILJ DA ZABAVE I PRENESU VASPITNO-OBRAZOVNE INFORMACIJE KROZ PESME ILI AKTIVNOSTI:

- Vaspitne pesme su deo predškolskih programa jer se usredsređuju na važne koncepte za razvoj dece ovog uzrasta. Platforme kao što je YouTube Kids imaju raznolik sadržaj pesama sa temama posebno pogodnim za decu ovog uzrasta. MONTI ima i onlajn platformu za aktivnosti na daljinu, koju mogu da koriste i vaspitači i roditelji, kako bi sva deca, u institucijama i porodicama, bila u prilici da od njih ostvare koristi. <https://edukimihershem.rks-gov.net/>.

PRONAĐITE VIRTUELNE STRANICE ZA CRTANJE I BOJENJE:

- Crtanje i bojenje je uključeno u predškolske programe kao jedna od najvažnijih oblasti. Što se tiče korišćenja interneta, postoje onlajn platforme koje omogućavaju deci da istraže svoju umetničku stranu kroz virtuelno bojenje i crtanje. Internet stranice mogu biti privlačne i predškolicima. Predstavljamo vam jednu virtuelnu internet stranicu za crtanje i bojenje, koja je prilično atraktivna za decu, a možete izabrati i druge stranice koje podržavaju umetnost: <http://www.tuxpaint.org/>.

ISTRAŽITE PRIVLAČNE IGRE I ZAGONETKE

- Izaberite zagonetke i onlajn igre primerene uzrastu dece, koje pomažu u razvoju odličnih motoričkih veština, veština rešavanja problema i kritičkog razmišljanja.
- Vaspitači su oni koji doprinose opštem kognitivnom, jezičkom i socio-emotivnom razvoju predškolaca i budućih učenika.

4

Zaštita dece od opasnosti korišćenja ikt

Koliko god da internet i digitalno doba, imaju prednosti i koristi koje su gore navedene, oni nose sa sobom i rizike i štetne elemente, zbog čega deca moraju da steknu odgovarajuća znanja u porodici i ustanovama za VRD i da stvore dobre navike i ponašanje u svakom vidu komunikacije, igre, zabave ili onlajn istraživanja. Koristimo reč istraživanje, imajući u vidu da nastavni plan i program za vaspitanje u ranom detinjstvu ima za cilj da podstakne decu da istražuju, budu kreativna, komunikativna, kooperativna i stiču životne veštine na kojima se dalje razvijaju tokom svog odrastanja. Prosto, deca moraju da shvate da žive u vremenu u kome realni i virtuelni svet funkcionišu paralelno (pošto smo u vodiču stalno pominjali da deca pored igara, učenja na internetu, treba da se igraju napolju i posećuju biblioteke itd. Vidi prethodne vodiče).

Kao vaspitno osoblje, morate poznavati opasnosti koje vrebaju na internetu, da biste razumeli i osmislili svoje aktivnosti u funkciji zaštite, stoga u nastavku navodimo neke od mogućih opasnosti.

Bezbednost na internetu bavi se sa tri glavna rizika sa kojima se mala deca susreću na internetu. To su opasnosti kontakta, ponašanja i sadržaja.

1. OPASNOSTI KONTAKTA

Opasnosti kontakta uključuju:

- Opasnost od gubitka privatnosti i opasnost od zastrašivanja;
- Komunikacija sa nepoznatim osobama;
- Opasnost od prikupljanja i zloupotrebe podataka o deci, kao što je snimanje njihove aktivnosti u onlajn igri;
- Izlaganje dece energiji elektromagnetnih talasa koju prenose mobilni telefoni i drugi tehnološki uređaji. Ova energija može uticati na zdravlje dece.
- Dugo sedenje ispred računara, laptopa ili sa mobilnim telefonom u ruci može stvoriti zdravstvene probleme, uključujući probleme sa težinom, razvoj kostiju, izbegavanje igre

na otvorenom, izolaciju, narušavanje socijalizacije, veću agresivnost, smanjenu pažnju i koncentraciju, itd.

- Opasnosti od izlaganja dece internet stranicama od strane vaspitača (fejsbuk, grupne razmene na Vajberu) putem fotografija na kojima se jasno vide, pod izgovorom dokumentovanja njihovog rada, dok samo izlaganje stvara mogućnosti pretnje usled pomenutih opasnosti.

2. OPASNOSTI PONAŠANJA

Decu treba vaspitati da se drže podalje od opasnih i štetnih vidova ponašanja kao što su:

- Uznemiravanje;
- Onlajn zlostavljanje;
- Zloupotreba i eksploatacija;
- Onlajn privlačenje i prevare itd.

Moraju se vaspitati da se ponašaju sa poštovanjem prema sebi i drugima na internetu i da upravljaju svojim digitalnim otiscima, ostvarivanjem interakcije sa roditeljima, zakonskim starateljima, odraslom braćom i sestrama, itd.

3. OPASNOSTI SADRŽAJA

Ove opasnosti se odnose na vrstu materijala koji deca vide i konzumiraju kada uđu na internet, kao što su:

- nasilni sadržaj;
- tragični sadržaji;
- pornografski sadržaj (definicija je data članom 2 c Protokola uz Konvenciju o pravima deteta o prodaji dece, dečjoj prostituciji i dečjoj pornografiji. Dečja pornografija predstavlja svako prikazivanje, na bilo koji način, bilo kakvim sredstvima, deteta uključenog u stvarnu ili simuliranu seksualnu aktivnost, ili bilo kakvo prikazivanje seksualnih organa jednog deteta prevashodno u seksualne svrhe).⁹

Izlaganje neprimerenim, nasilnim, štetnim sadržajima po razvoj deteta šteti njegovom mentalnom zdravlju i negativno utiče na ponašanje i život uopšte.

⁹ Opcioni protokol uz Konvenciju o pravima deteta o prodaji dece, dečjoj prostituciji i dečjoj pornografiji, 2002. Napomena: Definicija data u Opcionom protokolu ne pokriva eksplicitno izmišljene oblike dečje pornografije, kao što su stvarni snimci. Da bi se obezbedilo da takođe bude pokriven i takav materijal, neki pravni okviri, kao što je Konvencija Saveta Evrope o sajber kriminalu, promenili su definiciju dečje pornografije.

Za decu predškolskog uzrasta opasnosti ovakvog sadržaja uključuju slučajno gledanje neprimerenog sadržaja, kao što je npr. nasilje, netačne informacije, pa sve do pornografije. Sadržaj takođe uzima u obzir kvalitet materijala koji je stavljen deci na raspolaganje.

Opasnosti kontakta češće se javljaju kod dece predškolskog uzrasta u vidu pop-up prozora. Deca ovog uzrasta takođe mogu biti aktivna u virtuelnom svetu, kao što su igre poput Pocoyo World ili Club Penguin, gde mogu ostvaruju interakciju sa drugim članovima. Deca možda ne prepoznaju uvek članove sa kojima se igraju virtuelno. Ova situacija može stvoriti opasnost po dete u različitim oblicima (kao što je podsticanje štetnih aktivnosti, prevara i sl.), pa se predlaže igra u interakciji sa roditeljima ili zakonskim starateljima.

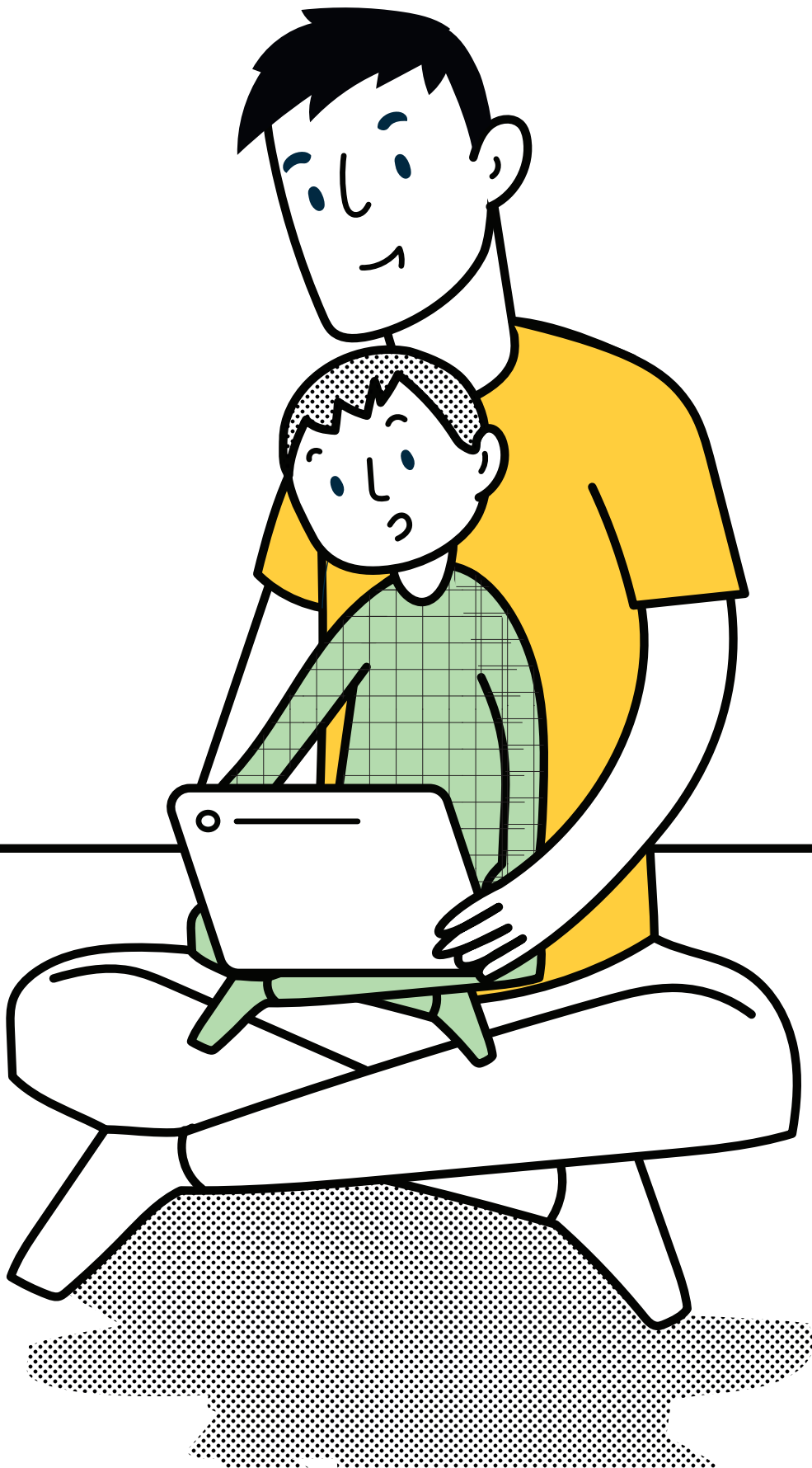
Ponašanje uključuje učenje kako da budeš ispoštovan na internetu. Vaspitači i roditelji mogu da oblikuju dobro ponašanje svoje dece tako što će uvek tražiti dozvolu da fotografišu ili da dele njihove fotografije na društvenim mrežama.

Veoma dobar primer opasnosti koja vreba sa interneta je ovaj članak o korišćenju YouTube-a <https://theconversation.com/the-way-your-children-watch-youtube-is-not-that-surprising-but-it-is-a-concern-here-are-some-tips-87597>.

Iako mala deca u predškolskim ustanovama ne poznaju ove elemente i ne objašnjavaju im se kao takvi, vaspitači treba da planiraju vaspitne aktivnosti tako da deca dok odrastaju mogu da steknu dobre navike u korišćenju tehnoloških uređaja, uključujući tablete ili pametne telefone, lap top računare itd. Oni u detinjstvu moraju da nauče, kako o svakom materijalnom i nematerijalnom dobru, tako i o alatima, pametnim uređajima i kako ih moraju koristiti na koristan i odgovoran način, za individualno i kolektivno dobro.

Vaspitači mogu uočiti znake posledica i opasnosti kojima su deca potencijalno biti izložena u sledećim situacijama, a ne samo kada:

- koriste reči i izraze neprimerene njihovom uzrastu,
- pokazuju agresivno ponašanje;
- gube sposobnost prepoznavanja sopstvenih i tuđih emocija;
- gube interesovanje da istraže svoju okolinu i odnose sa drugima;
- gube interesovanje za igru ili se povlače u sebe.

5

PREDLOŽENE AKTIVNOSTI ZA PREDUPREĐIVANJE OPASNOSTI NA INTERNETU

Vaspitači i pomoćno vaspitno osoblje moraju planirati različite aktivnosti koje prate interesovanja i potrebe dece i koje imaju za cilj da razviju sposobnosti predviđene nastavnim planom i programom za VRD. Celokupno okruženje predškolskih ustanova ili predškolskih razreda, kako unutrašnje tako i spoljno, se mora staviti u funkciju učenja, u funkciju sadržaja svih aspekata zaštite deteta, a deci mora biti ostavljena sloboda da slede svoja interesovanja za realizaciju aktivnosti u spoljnom okruženju, na dnevnoj osnovi. Kad god se koristi tehnologija, mora se posebno obratiti pažnja na njeno bezbedno i korisno korišćenje. Aktivnosti prevencije opasnosti su nužne u okviru obrazovne funkcije same ustanove.

SAVETI KROZ IGRU

Odgovornost za zaštitu dece u porodici pripada roditeljima, dok u kontekstu vaspitno-obrazovnih ustanova pripada vaspitačima, pa bi u aktivnosti sa decom trebalo uvrstiti i dragocene savete primerene uzrastu dece. Najmanje moguće izlaganje dece tehnološkim uređajima, pa čak i njihovo neizlaganje kada su u mlađem uzrastu, trebalo bi da posluži kao orijentir u planiranju vaspitno-obrazovnih aktivnosti koje treba realizovati kroz igru. Međutim, nastavni plan i program za VRD takođe je integrisao razvoj tehnoloških kompetencija kod dece, sa ciljem da deca budu u stanju da koriste tehnološka dostignuća za povećanje znanja i veština, kao i da budu u stanju da identifikuju rizike koji im mogu pretiti u vidu sadržaja, neaktivnosti, uznemiravanja ili u vidu privatnosti itd.

Npr. Birajte igre koje odgovaraju uzrastu, kroz koje deci pokazujete da prekomerno korišćenje telefona, posebno bez roditeljskog nadzora, nosi posledice po njihovo zdravlje. U vaspitno-obrazovnom smislu, deca malog uzrasta su u stanju da lakše nauče veliki broj procesa i digitalnih veština, kao što je kodiranje. Stoga se mogu smisliti ideje koje će pomoći deci da nauče osnovne aspekte kodiranja koji će ih odvesti do drugih informacija, kao što su kodovi koji im omogućavaju da klasifikuju voće i povrće prema geografskim područjima u kojima se uzgaja, prema njihovom ukusu itd. Igre pogodne za decu su uglavnom dostupne na vaspitnim sajtovima, sa posebnim specifikacijama za određene uzraste.

Kada razgovarate sa decom predškolskog uzrasta, koristite jednostavan, razumljiv način izražavanja koji odgovara njihovom uzrastu: Izražavajte se na način koji je jednostavan i razumljiv za decu predškolskog uzrasta, jer samo tako mogu da učestvuju u razgovoru, mogu da izraze svoje misli i da kažu da li koriste uređaje (telefon, laptop, itd.).

Ako kažu da u značajnoj meri koriste telefon, pitajte ih zašto ga koriste, koje igre vole ili igraju i dajte im savete o tome kako da budu svesni potencijalnih opasnosti i kako da smanje preterano vreme koje provode na tehnološkim uređajima, u aktivnostima i igri sa svojim vršnjacima i članovima porodice!

Razgovor možete obaviti igrajući se sa decom, na sledeći način:

Poređajte decu u veliki krug, a u centar stavite 3-4 dece koja žele da započnu svoju priču kao odgovor na pitanje „Da li koristite internet i tehnološke uređaje?“ Ako je odgovor da, kako ih koristite?“. Pored razgovora o internetu i tehnologiji, recite deci da je svako dete u krugu tačka na krugu, dok je dete u sredini centar kruga. Od centra kruga, odnosno od dece u centru pa do svake tačke kruga (deca u krugu) protežu se kraci kruga (uporedi decu sa sunčevim zracima ili sa čime god žele da naprave uporedbu, pošto će se osećati bolje). Ovako deca kroz komunikaciju uče o bezbednosti i uče geometrijske i prostorne koncepte.

Deca se smenjuju u centru kruga jedan za drugim, u zavisnosti od njihove želje da podele svoje iskustvo na internetu.

Kao vaspitač/vaspitačica, beležite dečja razmišljanja, sa naglaskom na zabrinutostima koje mogu da izraze i kako se osećaju, jer nam upravo to govori da li postoje pitanja kojima bi njihovi roditelji trebalo da se pozabave. Porazgovarajte sa decom o mogućim opasnostima na internetu, zamolite ih da postave neka pravila o bezbednosti na internetu i navedite ih!

Npr:

1. Telefone ili laptopove koristimo samo uz dozvolu roditelja!
2. Posećujemo stranice koje nam predlože naši roditelji;
3. Zajedno sa roditeljima određujemo vreme koliko dugo možemo da koristimo tehnološke uređaje;
4. Uklanjammo uređaj iz spavaće sobe;
5. Igramo se samo sa članovima porodice, a ne sa nepoznatim ljudima;

Ova aktivnost se može sprovoditi i ponavljati u periodičnim fazama, jer utiče na svest i praćenje situacije dece kada je reč o zaštiti na internetu. Kao što se vidi, ova aktivnost je lako primenljiva sa međukurikularnim pristupom (vidi komunikacija, igra u krugu kao geometrijskoj figuri). Slično, diskusija može biti praćena crtanjem i bojenjem ili čak improvizacijom malog pozorišta u kojem deca igraju uloge koje mogu da izaberu govoreći o svom iskustvu na internetu. Kao vaspitač/vaspitačica, možete sastaviti i mali vaspitni scenario o bezbednom korišćenju interneta (Pronađite primere, istražite vaspitne platforme za decu odgovarajućeg uzrasta!)

Ilustracije radi, neka deca sednu u krug, i neka porazgovaraju pod vođstvom vaspitačice, mimo liste utvrđenih pravila. Takođe i primer aktivnosti crtanjem i bojenjem i pozorištem...

Promovišite vaspitne ilustracije, vaspitne aplikacije, vaspitne video zapise, vaspitne animacije i sve što ima karakter učenja, vaspitanja, razonode i zabave bez opasnosti i bez štete (npr. nema nasilnih igara sa pretnjama, ubijanjem, krvlju!).

Ilustracija u vezi sa vaspitnim igrama

Ilustracija u vezi sa vaspitnim aplikacijama

6

Koraci koje vaspitačica mora da primeni svaki put kada primeti nasilno ponašanje deteta, koje je nastupilo kao posledica korišćenja medija

Kada kod dece nešto krene naopako, ona imaju tendenciju da to odmah iskažu u ponašanju, dok vaspitač/vaspitačica može lako da identifikuje detetove promene kroz ponašanje, igru, interakciju sa drugima, kroz crteže i mnoge druge oblike.

Neka kratka uputstva za vaspitače kada primete da dete pokazuje neprimereno ponašanje, agresivnost u vezi sa korišćenjem medija.

1. Primitite neobično ponašanje, interakciju sa drugom decom i sa vaspitačicom, igru itd.
2. Porazgovarajte sa detetom, uvek se usredsređujući na to da ih u razgovoru podržite a ne da osuđujete dete.
3. Vodite beleške o razgovorima, ponašanju i načinu na koji vam govore, kako se osećaju itd. Ili koristite (npr. dnevnik posmatranja), slikajte kako biste imali dokaze o načinu rešavanja problema, zajedno sa drugim zainteresovanim stranama iz vrtića.
4. Zatražite podršku psihologa, specijalnog vaspitača u vrtiću itd.
5. Zatražite sastanak sa roditeljima.
6. Itd.

7

Smernice vaspitača/ vaspitačice namenjene roditeljima o tome kako da zaštite decu na internetu

Vaspitač/vaspitačica treba da podseti porodice na to da roditelji moraju da budu dobar uzor, jer su deca odlični imitatori. Iz tog razloga, roditelji moraju da ograniče upotrebu medija u prisustvu dece. Veća povezanost sa decom će se postići interakcijom, grljenjem i igrom sa njima umesto korišćenja medija.

Podelite i informišite roditelje o dragocanim i dobrim platformama koje koristite u vrtiću, predložite im da ih koriste zajedno sa svojom decom kod kuće. Npr. aplikacija za roditeljstvo „Foleja“, platforma koju je kreirao MONTI sa obimnom arhivom dečijih aktivnosti „Vaspitanja na daljinu“¹⁰ predstavlja platformu sa informacijama koje su osmislili stručnjaci u ovoj oblasti i pouzdana je kako za roditelje tako i za decu.

Porodice ne bi trebalo da koriste tehnološke uređaje kao zamene ili dopune za razvoj dece, kako bi im deca bila mirna u javnosti, jer će to ograničiti razvoj dece u samoregulaciji njihovih emocija.

Deca u svakom trenutku moraju da koriste tehnološke uređaje u prisustvu roditelja.

Porodice bi trebale konstantno da prate sadržaj medija kojima deca imaju pristup i aplikacija koje koriste ili preuzimaju, kao i da primenjuju ograničenja koja su izvodljiva na mnogim uređajima, kako bi sprečili pristup i prikazivanje sadržaja koji prikazuju nasilje ili stvari koje nisu primerene za decu.

U slučajevima kada vaspitači primete da deca pokazuju za njih neobične emocije ili reakcije i identifikuju da je uzrok u upotrebi medija, onda vaspitači treba da predlože roditeljima da se prvo sastanu i razgovaraju o pitanju i zapažanjima koja su izneli, i ako je potrebno da predlože sastanke sa drugim stručnjacima radi daljeg ispitivanja.

¹⁰ <https://edukimihershem.rks-gov.net/>

Na osnovu različitih istraživanja američkog, australijskog i italijanskog udruženja pedijatara, vaspitači se tokom rada mogu pozvati na preporuke istraživanja¹¹ kako bi preporučili roditeljima da ne koriste medijske uređaje:

- deca mlađa od 2 godine;
- tokom obroka;
- najmanje 1 sat pre spavanja;
- u slučaju programa brzog ritma, aplikacija koje skreću pažnju ili sadrže nasilne sadržaje itd.

Moraju predložiti roditeljima da ograniče medijsko izlaganje dece ovih uzrasta:

- manje od 1 sat dnevno kod dece uzrasta 2-5 godina,
- manje od 2 sata dnevno kod dece uzrasta 5-8 godina.

SAVETI ZA RODITELJE

Iz vaše perspektive kao vaspitača, dajte savet roditeljima o tome kako deca mogu da izbegnu zloupotrebu digitalne tehnologije. Vi, zasigurno, vodite računa o kulturnoj raznolikosti, mentalitetu, nivou obrazovanja roditelja i drugim društvenim okolnostima, pa su institucionalni saveti validni i korisni u okviru interakcije sa roditeljima za dobro vaspitanje dece.

Npr: Roditelji moraju da:

- provode kvalitetno vreme sa decom igrajući različite i kreativne igre;
- podrže svoju decu da se bave crtanjem, bojenjem, kreiranjem materijala i figura koje im se dopadaju;
- usmeravaju decu da tehnologiju koriste u svrhe obrazovanja, učenja, informisanja, istraživanja, igre i zabave u ograničenom vremenu za korišćenje;
- obezbede dobre modele tehnologije, pošto deca uzimaju za uzor ponašanje odraslih;
- porazgovaraju sa decom o prednostima interneta, tehnologije, ali i opasnostima koje vrebaju;
- vaspitaju decu da ne koriste tehnologiju u svrhu uznemiravanja i nasilja, ali i da prijave nasilje i uznemiravanje;
- aktiviraju filtere sadržaja na uređajima i aplikacijama koje njihova deca koriste.

¹¹ Bozzola, E., Spina, G., Ruggiero, M. et al. Media devices in pre-school children: the recommendations of the Italian pediatric society. *Ital J Pediatr* 44, 69 (2018). <https://doi.org/10.1186/s13052-018-0508-7>

Kao što je navedeno u Smernicama za roditelje¹², moraju proveriti da li internet stranica nudi tehničke karakteristike kao što su:

- filtriranje i roditeljska kontrola;
- čuvanje istorije korišćenja sajtova od strane njihove dece;
- vođenje korišćenja sajtova od strane bilo koje osobe, koje služe za blokiranje uvredljivih materijala, reagovanje na sumnjivo ponašanje i upozoravanje korisnika;
- objavljivanje fotografija i video zapisa;
- prijavljivanje i blokiranje neprimerenih usluga i materijala za decu;
- provera uzrasta (za više pojedinosti vidi Vodič za roditelje <https://masht.rks-gov.net/udhetimi-neper-internet-udhezues-per-prinder/>).

BAJKE U SKLADU SA PROGRAMOM

Ukoliko žele da deci prenesu poruke kojima će povećati njihovu svest o dobrom ponašanju na internetu, vaspitači mogu pronaći i koristiti vaspitne priče na ovu temu. Najbolje je što se deca podstiču da sami kreiraju svoju bajku. Možete modifikovati poznate bajke, ali i pokušati da kreirate nove tekstove zajedno sa decom.

U nastavku slede dva modela u prilogu vodiča, koje predlažemo da prilagodite uzrastu deteta, naravno u još boljim varijantama! Dve bajke za uzrast od 5-6 godina date su kao primeri u prilogu, ali ako se koriste za mlađe uzraste, moraju se pojednostaviti prilagođavajući ih razvojnoj fazi deteta i stepenu obrade informacija.

¹² <https://masht.rks-gov.net/udhetimi-neper-internet-udhezues-per-prinder/>)

REZULTATI

Ovaj , jednostavan i praktičan, vodič daje rezultate kod tri glavna subjekta: vaspitača, roditelja i dece. Svojim sadržajem može i treba da usmeri i podstakne rad vaspitača u zaštiti dece na internetu i u korišćenju tehnoloških uređaja.

Ovim vodičem se vaspitači prvobitno upoznaju sa pravilima korišćenja tehnologije i interneta, kao što su:

- koristiti bezbedne izvore informacija za aktivnosti sa decom;
- zaštititi privatnost svakog deteta čuvanjem podataka i izbegavanjem njihovog izlaganja bez prethodnog odobrenja;
- preneti roditeljima savete o vaspitanju i negovanju dobrih navika u korišćenju tehnologije i interneta pred decom i sa decom;
- pratiti ponašanje dece i reagovati na situacije u kojima se sumnja na zlostavljanje dece na internetu;
- prijavljivati slučajeve u skladu sa propisima na snazi (Zakon o zaštiti deteta, Protokol o sprečavanju i upućivanju slučajeva nasilja u ustanovama preduniverzitetskog obrazovanja (UPO), Politika zaštite deteta u UPO-u).

Takođe, roditelji, shodno smernicama vaspitača, uspevaju da:

- shvate svoju nadzornu i zaštitnu ulogu u vezi sa korišćenjem interneta u svojoj porodici;
- budu dobar uzor ponašanja i praktikovanja korišćenja tehnologije pred svojim detetom;
- prepoznaju opasnosti interneta;
- sarađuju sa decom i pokušavaju da spreče negativne posledice po socio-emocionalni razvoj deteta;
- sarađuju sa vaspitačima u slučaju identifikovanja znakova opasnosti i prijavljivanja istih;
- ostvaruju interakciju u aktivnostima podizanja svesti itd.

U cilju razvoja digitalnih veština, zajedno sa svim ostalim kompetencijama i sposobnostima, na ovom nivou deca treba da razumeju osnovne koncepte, koristi od upotrebe, potencijalne rizike i način korišćenja tehnologije, kao što su:

- neke od koristi koje društvo ima od tehnologije i interneta i da ih saopšti na svoj način komunikacije (rečima, crtežima, pokretima, mimikom);
- da prepoznaju ilustracije koje prikazuju dobre i loše primere korišćenja interneta;
- da prepoznaju praktične primere i budu u stanju da realizuju jednostavne aktivnosti i igre, u kojima se tehnologija koristi na odgovarajući i koristan način za njihovo obrazovanje;
- poznaju nekolicinu dobrih pravila za korišćenje interneta;
- prepoznaju neke od mogućih opasnosti od nepravilne i produžene upotrebe tehnologije.

ZAKLJUČAK

Korišćenje ovog vodiča pomaže vaspitnom i pomoćnom osoblju u ustanovama za obrazovanje u ranom detinjstvu na Kosovu. Sadržaj istog služi kao dobra orijentacija za rad vaspitača, koji svoje aktivnosti treba da prilagode uzrastu dece sa kojom rade.

Primeri, aktivnosti, saveti se mogu prilagoditi, ali se mogu osmisliti i slične aktivnosti, jer verujemo u profesionalizam vaspitača da pripreme aktivnosti u skladu sa interesovanjima i potrebama dece, sa fazom razvoja dece i sa razvojem kompetencija predviđenih nastavnim planom i programom za VRD.

Prilog 1

Konvencija o pravima deteta, Ujedinjene nacije, 1990. Pristupiti na: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-childdhe> Microsoft Word - CRC Albanian.doc (unicef.org)

Zakon o zaštiti deteta br. 06/L-084, Vlada Kosova, 2019. Pristupiti na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=20844>

Administrativno uputstvo (vrk) br. 04/2022 o merama zaštite dece od internet stranica sa pornografskim sadržajem i onih koje narušavaju zdravlje i život deteta, Vlada Kosova. Pristupiti na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=60529>

Politike o zaštiti deteta

Tematski moduli o zaštiti deteta, Ministarstvo obrazovanja, nauke, tehnologije i inovacija, 2023. Pristupiti na: <https://masht.rks-gov.net/module-tematike-permbrojtjen-e-femijes/>

Uredba VRK-BR.21/2013 o Protokolu za sprečavanje i upućivanje slučajeva nasilja u ustanovama preduniverzitetskog obrazovanja, Vlada Kosova, 2013. Pristupiti na: <https://masht.rks-gov.net/rregullore-qrk-nr-21-2013-per-protokollin-per-parandalimin-dhe-referimin-e-dhunes-ne-institucionet-e-arsimit-para-universitar/>

Paket drugih smernica MONTI na temu zaštite dece na internetu. Pristupiti na:

<https://masht.rks-gov.net/udhetimi-neper-internet-udhezues-per-nxenes-femije-te-klasave-3-5-te-arsimit-fillor/>

<https://masht.rks-gov.net/udhetimi-neper-internet-udhezues-per-femije-nxenes-2/>

<https://masht.rks-gov.net/udhetimi-neper-internet-udhezues-per-mesimdhenes-2/>

<https://masht.rks-gov.net/udhetimi-neper-internet-udhezues-per-prinder/>

Prilog 2

BAJKA I

Ivan i internet pećina

Bio jednom jedan mali dečak koji se zvao Ivan. Bio je veoma pametan i voleo je da razume i zna sve što mu je izlazilo pred oči. Svakog dana je čuo reč internet, kod kuće, na ulici, na televiziji, kod ujaka, strina, tetaka, stričeva i svuda. Kao dete, često je uzimao mamin ili tatin telefon, sa ili bez dozvole, i igrao se, ali nije poznavao internet kao reč, nije znao da je napiše ili pročita. Nije znao ni gde je ni odakle je dolazio.

Jedne noći je zaspao misleći o internetu. Jedva je zaspao ali ga je tamo negde usred noći, čim su mu se kapci sklopili, obuzeo jedan san. Koračao je popločanim putem punim žica, mreža, kablova, svetla, otvorenih laptopova, velikih i malih telefona i ljudi koji su pričali, igrali, zabavljali se, smejali, plakali, pisali... Neko je rekao kako je lepo, neko kako je loše, neko se uplašio, neko je bio tužan, a drugi su zujali kao u košnici. Ivan je hodao, hodao i hodao, i na kraju puta se našao pred velikom i divnom pećinom, raznoraznih boja u nekim delovima, mračna i bez svetla. Neko reče da je to internet pećina. Ivan se obradovao što je pronašao i potrčao je ka njoj. Na ulazu se sapleo i umalo nije upao u mračni deo, a da nije bilo njegove učiteljice koja se zatekla u blizini, ko zna gde bi pao.

Povikao je iz petnih žila da su i tata i mama došli do njegovog kreveta da ga smire. Kada im je Ivan rekao da je sanjao internet pećinu i sve i svašta, oni su mu rekli: Dušice naša mala, kako budeš odrastao tako ćeš sve bolje razumevati internet, sa svojim prednostima i opasnostima, dok ćemo mi, zajedno sa učiteljicom, brinuti da budeš bezbedan. San ti je pokazao da si mali i da bez naše saglasnosti i brige ne treba da ideš nepoznatim putevima i sa nepoznatim ljudima. I internet ima svoje nepoznanice, a od sada, kako budeš rastao, tako ćeš to učiti i razumevati.

Uputstva za vaspitače:

- Otvorite diskusiju sa decom o tome šta su razumeli iz ove bajke!
- Kakav san je Ivan sanjao?
- Šta je video i kako se osećao?
- Šta su Ivana posavetovali roditelji?

BAJKA II

Svađe koje nas uče lekciju

Mala devojčica koja se zvala Maja lutala je po komšiluku, gore-dole, tražeći nešto. Deca iz naselja su krenula za njom da vide šta se dešava. Ali imali su i šta da vide. Ona se sreća sa drugom devojčicom, Zanom, i svađale su se i prepirale. Njihova vika i buka su potresli celo naselje.

Deca su pokušala da ih razdvoje i smire, ali nisu mogla da zaustave. Srećom, ubrzo je došla i mama jedne od njih.

- Rekla im je: Šta vam je, što se svađate?
- Maja joj je rekla: - Niste vi videli da je vaša ćerka stavila moju sliku na internet i ismevala me! Od tada mi se svi rugaju i zadirkuju...
- Majka prilazi Zani, svojoj ćerki, i sa saosećanjem i prekorom joj kaže: Pa zašto si to uradila moja ćerko? Ne bi trebalo da postavljaš ničiju fotografiju bez dozvole, čak ni za dobro, a kamoli da bi nekog ismevala ili zadirkivala. To je zabranjeno jer je to loše. Kako bi se ti osećala da ti neko uradi isto?

Dok joj je majka govorila, Zani je podrhtavala usna i briznula je u plač. Plakala je i suze su tekle iz njenih lepih plavih očiju. Usred plača i suza, prišla je Maji, koja joj je takođe prilazila sa saosećanjem.

Izvini drugarice, molim te! Nisam znala da ćeš se toliko naljutiti. Pogrešila sam i više nikada neću ponoviti istu grešku, ni tebi niti bilo kom drugom! - rekla joj je Zana.

Oprostila sam ti, ne brini! Videla sam koliko si se i ti uznemirila. Loše stvari nisu za nas. Moramo da se igramo zajedno i da nikada ne zadirkujemo jedna drugu ili bilo koga drugog - rekla je Maja, i obe su otrčale na zeleni travnjak da se igraju.

Deca u naselju su bila iznenađena, ali su naučila od njih. Rekli su da neće zloupotrebljavati ničije fotografije ili podatke.

Pitanja za decu:

1. Da li ste razumeli šta se dogodilo sa Majom?
2. Šta je uradila Zana?
3. Da li je Zana priznala grešku?
4. Ko je pomirio devojčice?
5. Šta su devojčice na kraju uradile, jesu li dobro uradile?

Prilog 3

Relevantni linkovi:

<https://edukimihershem.rks-gov.net/>

<https://fit-ks.org/>

<https://www.abcya.com/games/storymaker>

<https://www.storyjumper.com>

<https://tocaboca.com>

<https://www.sesamestreet.org/>

<https://www.abcmouse.com/abc/>

<https://pbskids.org/>

<http://www.tuxpaint.org/>

<https://www.youtube.com/watch?v=LiffkgGFUtk>

<https://theconversation.com/the-way-your-children-watch-youtube-is-not-that-surprising-but-it-is-a-concern-here-are-some-tips-87597>.

Rritu e mëso,

BIK+

Isigurt.org

YouTube Kids

Google Kids

Ovaj Vodič je pripremljen u okviru projekta „Zaštita ugrožene dece na Kosovu“, finansiran od strane Evropske unije (EU) na Kosovu i UNICEF-a na Kosovu, a realizovan u saradnji sa Kosovskim Centrom za Obrazovanje- KEC.